

OŠ »Jožeta Krajca« Rakek

Partizanska cesta 28

1381 Rakek

NAJ GORI GRMADA

Čarovništvo na Cerknškem

PODROČJE: zgodovina ali umetnostna zgodovina

Slika 1: Maškare 2024 – čarovniški proces (Vir: lasten)

Avtorice: Zoja Cejan Šega, Ajda Kvaternik, Snežna Lavrič

Mentorica: Tjaša Prudič

Rakek, 2024

ZAHVALA

Za pomoč pri raziskovalni nalogi se zahvaljujemo naši mentorici Tjaši Prudič, ki nam je vedno priskočila na pomoč in nas usmerjala. Pomagala nam je pri spoznavanju raziskovalnega procesa in nas spodbujala ter nam vedno znova predlagala nove ideje.

Zahvaljujemo se učiteljici slovenščine in zgodovine, Silvestri Kotar, ki je lektorirala naše delo in predlagala druge popravke v raziskovalni nalogi.

Hvala kustosinji Marini Gradišnik iz Ribniškega muzeja o čarovništvu, ki nam je podrobno predstavila razstavo in nas usmerila k nadaljnjemu raziskovanju.

Še posebej se zahvaljujemo vsem domačinom, ki so se odločili podati intervju, prav posebej pa zbirateljici ljudskega izročila Ljubi Jenče, ki nas je sprejela v Hiši izročila in nam namenila svoj čas ter predala svoje znanje.

KAZALO

1. UVOD	1
2. ČAROVNIŠTVO	2
2.1 KAJ JE ČAROVNIŠTVO?	2
2.2 POJAV ČAROVNIŠTVA	2
2.3 PREGANJANJE ČAROVNIC	3
2.4 ZNANJA IN DELA, KI SO JIH LJUDJE PRIPISOVALI ČAROVNICAM	5
2.5 OBRAMBE PROTI ČAROVNICAM	6
2.6 VRSTE ČAROVNIC	7
2.7 ČAROVNIŠKI PROCESI	7
2.8 ČAROVNIŠKI PROCESI NA SLOVENSKEM	12
3. OSEBE SLOVENSKEGA POREKLA, OBDOLŽENE ČAROVNIŠTVA	13
3.1 VERONIKA DESENIŠKA	13
3.2 MARINA ČEŠAREK/SUŠAREK	13
3.3 APOLONIJA HERIČ	14
3.4 LUCIJA KERSNIČ/KRZNIČ	14
4. ČAROVNIŠTVO V OKOLICI CERKNICE – RAZISKOVALNI DEL	16
4.1 Namen	16
4.2 Metodologija	16
4.3 Hipotezi in raziskovalna vprašanja	16
4.4 Pregled obstoječe literature	17
4.5 Pregled Slave vojvodine Kranjske	19
4.6 Intervjuji z domačini	21
4.6.1 Intervju z Marino Nared (letnica rojstva 1932, intervju opravljen 19. 2. 2024, Dobec)	21
4.6.2 Intervju z Veroniko Šega (letnica rojstva 1943, intervju opravljen 10. 2. 2024, Grahovo)	23
4.6.3 Intervju z Mileno Kvaternik	24
4.6.4 Intervju z anonimno osebo	25
4.7 Intervju z zbirateljico ljudskega izročila Ljubo Jenče	26
4.8 Odgovori na raziskovalna vprašanja	31
4.9 Sklep	35
5. ZAKLJUČEK	37
VIRI IN LITERATURA	38

KAZALO SLIK

Slika 1: Maškare 2024 – čarovniški proces (Vir: lasten)	1
Slika 2: Čarovniški stol, Muzej Ribnica (Vir: lasten).....	11
Slika 3: Čarovniška konopljina srajca, Muzej Ribnica (Vir: lasten)	12
Slika 4: Deželska sodišča in drugi kraji, v katerih se omenjajo čarovniški procesi (Jaklič, Košir 2001, str. 148).....	18
Slika 5: Zemljevid Cerknškega jezera s Slivnico, na kateri lahko vidimo čarovnice na metlah (Vir: Valvasor).....	21
Slika 6: Vzpetina Solzen (Vir: lasten)	32
Slika 7: Kamen na vzpetini Solzen (Vir: lasten).....	33

POVZETEK

Obdobje čarovniških procesov ter preganjanj se je začelo okoli 15. stoletja ter trajalo vse do 18. stoletja, ko ga je prepovedala Marija Terezija. V tem času se je preganjanje čarovnic razširilo po vsej katoliški in protestantski Evropi. Pomembni dejavniki, ki so vplivali na njegov nastanek, so bile naravne nesreče, ki si jih ljudje niso znali razlagati, ter nizko število rojstev zaradi znanja o naravni kontracepciji in prekinitvi nosečnosti. V tem obdobju so čarovništva obtoževali nedolžne ljudi (večinoma ženske), jih mučili in zasliševali, vse dokler niso priznali ukvarjanja s črno magijo. Verjeli so, da je »priznanje kralj dokazov«. Že med mučenjem jih je veliko umrlo. Obdolžene so ubili in jih sežgali, v nekaterih primerih pa so jih celo zažgali žive.

Slišale smo že, da so čarovnice živele na Slivnici, da so na vzpetini Solzen sežigali čarovnice ter za čarovnico Uršulo s pustnega karnevala. Preverile smo, ali so ljudje v okolici Cerknice verjeli v čarovnice, so jih tu res zažigali in ali so v naši okolici potekali čarovniški procesi. Obiskale smo muzej čarovništva v Ribnici, pregledale obstoječo literaturo, se poglobile v Slavo vojvodine Kranjske, opravile intervjuje z domačini in zbiralko ljudskega izročila Ljubo Jenče. Ugotovile smo, da so v okolici Cerknice potekali čarovniški procesi ter da so ljudje v teh krajih verjeli v čarovnice in nekateri so se jih tudi bali.

KLJUČNE BESEDE: čarovništvo, čarovniški procesi, vraže, Cerknica

SUMMARY

The era of witch hunts is a long period that began around the 15th century and lasted until the 18th century, when Maria Theresa banned it. During this time, it spread throughout Catholic and Protestant Europe. Important factors that influenced the emergence of the persecution of witchcraft were natural disasters that people did not know how to explain, and low birth rates due to the knowledge of natural contraception and termination of pregnancy. During this period, innocent people (mostly women) were accused of witchcraft, tortured and interrogated until they confessed. They believed that "confession is the king of evidence". Already during the torture, many of them died. The accused were killed and burned, and in some cases they were even burned alive.

We have already heard that witches lived at Slivnica, that they were burned on the slopes of Solzen, and for the witch Uršula from the carnival. We checked whether the people living in the surrounding areas of Cerknica believed in witches, did they really burn them here, and whether witch trials took place here. We visited the witchcraft museum in Ribnica, examined the existing literature, delved into the Glory of the Duchy of Carniola, conducted interviews with locals and collector of folklore Ljoba Jenče. We found out that witchcraft trials took place in Cerknica's surroundings and that people living here believed in witches and some were even afraid of them.

KEY WORDS: witchcraft, witchcraft processes, devils, Cerknica

1. UVOD

Obdobje čarovniških procesov ter preganjanj se je začelo v 15. stoletju in se je razširilo po vsej Evropi ter tudi drugje. Pomembni dejavniki, ki so vplivali na njegov nastanek, so bile naravne nesreče, ki si jih ljudje niso znali razlagati, ter nizko število rojstev (tudi zaradi znanja o naravni kontracepciji in prekinitvi nosečnosti).

V tem obdobju so bili nedolžni ljudje obtoženi čarovništva, zaradi česar so jih mučili in zasliševali, vse dokler niso priznali svojih grehov. Verjeli so, da je »priznanje kralj dokazov«. Že med mučenjem jih je veliko umrlo. Obdolžene so ubili in jih sežgali, v nekaterih primerih pa so jih zažgali celo žive.

Za temo obdobja preganjanja čarovnic smo se odločile zato, ker smo slišale številne legende in zgodbe o Solznem ter Slivnici, povezane s čarovništvom, in ker nas zanima temnejši del zgodovine, o katerem se v šoli nismo učili. Naše raziskovanje so vodile tri hipoteze, ljudje v okolici Cerknice so verjeli v čarovnice, vzpetina Solzen je dobila ime po solzah čarovnic in v okolici Cerknice so potekali čarovniški procesi.

V raziskovalni nalogi smo predstavile, kaj sploh je čarovništvo, koga so ljudje označili za čarovnico, kdaj in kako se je preganjanje čarovnic začelo in končalo, znanja ter dela, ki so jih ljudje pripisoval čarovnicam, obrambe, ki so bile uporabljene proti čarovniškim močem, opisale smo vrste čarovnic, in sicer nočno, vaško in sosedsko, ter čarovniške procese po svetu in na Slovenskem. Predstavile smo resnične slovenske osebe, obdolžene čarovništva, to so Veronika Deseniška, Marina Češarek/Šušarek, Apolonija Herič in Lucija Kersnič/Krznič.

Da bi lahko odgovorile na zastavljene hipoteze, smo se odpravile v muzej čarovništva v Ribnici, kjer nas je kustosinja Marina Gradišnik popeljala skozi razstavo in nam predlagala literaturo ter nas usmerila k nadaljnjemu delu. Poleg pregleda obstoječe literature, Slave vojvodine Kranjske, smo opravile intervjuje s starejšimi domačini in zbirateljico ljudskega izročila, Ljubo Jenče.

2. ČAROVNIŠTVO

2.1 KAJ JE ČAROVNIŠTVO?

Iz Slovarja slovenskega knjižnega jezika je razvidno, da je čarovništvo dejavnost čarovnikov. Po ljudskem verovanju je čarovnica ženska, ki čara, večkrat pa je izraz lahko uporabljen tudi slabšalno, čarovnica je tudi grda, hudobna in navadno stara ženska. Beseda čarodej oziroma knjižno čarovnik pa označuje tistega, ki čara oz. tistega, ki z rokohitrsko spretnostjo in nenavadnimi dejanji zabava gledalce, ponavadi nastopa tudi v cirkusu (SSKJ).

Čarati po ljudskem verovanju pomeni s skrivnostnimi silami vplivati na naravo (SSKJ).

Že iz razlag besed čarovništvo, čaranje, čarodej, čarovnik, čarovnica iz Slovarja slovenskega knjižnega jezika lahko ugotovimo, da ima beseda čarovnica in z njo povezano čaranje negativni prizvok, gre torej največkrat za zla dejanja. Besede čarodej, čarovnik in z njim povezano čaranje pa pozitivnega, največkrat gre za zabavo množic.

Zagotovo pojem čarovništvo v posamezniku vzbudi različne asociacije, med katerimi so pogostejše negativne, tiste o hudobnih in zlih čarovnicah (Livić 2014). V preteklosti so si ljudje čarovništvo predstavljali kot odpoved religiji, obrekovanje bogaboječih in nasploh odrekanje spoštovanja cerkvi, čaščenje in žrtvovanje otroka hudiču, splav, pridobivanje tujcev za hudiča, izdelovanje čarovniških mazil, kraja trupel, ubijanje ljudi in živali z drogami, "čaranje" živine, uničenje poljskih pridelkov, preprečevanje spočetja, ustvarjanje toče, neurja in pozebe. Tudi oblast je čarovništvo predstavljajo kot najhujši zločin in jo enačila s krivoverstvom (Marolt 2021).

2.2 POJAV ČAROVNIŠTVA

Med preprostimi ljudmi so stoletja delovale ženske, ki so pomagale pri porodih, marsikaj so vedele o preprečevanju zanositev, opravljale so tudi splave. To vedenje se je prenašalo iz roda v rod. Pravzaprav so babice, sloveče kot modre ženske, pomagale ženam, ki v svojem uboštvu niso mogle preživeti svojih družin (Mazi 2017).

Kultura srednjega veka je bila zgrajena na močnem verovanju (katoliška cerkev), evropski kmetje so v katoliškem duhovniku videli predstavnika sil, ki so odločale o nadaljnji usodi človeka po smrti. Ob nedeljah so obiskovali maše ter sledili ostalim ljudskim pobožnostim. Po drugi strani pa je skoraj v vsaki skupnosti bivala najmanj ena starka, ki so jo častili zaradi njene modrosti, sposobnosti prerokovanja, jasnovidnosti, poznavanja zelišč in meteoroloških znanj, pa tudi zaradi njene spretnosti pri pomoči ob porodih. Nanjo so se ljudje raje obračali zaradi zadev, kot so vreme, letina, blagor živine, lastno zdravje, spolnost, rodovitnost in porod. Poleg tega so še zmeraj izvajali žrtvene obrede, kot je bilo polnjenje žrtvenih skodelic z mlekom, da bi pomirili nadnaravne sile iz okoliških gozdov; v določenih dnevih so se odtihotapili, da bi praznovali različne poganske praznike, kot so enakonočja (Marolt 2021).

2.3 PREGANJANJE ČAROVNIC

Teorij o tem, kako se je začelo preganjanje, je veliko. Nekatere pravijo, da preganjanje čarovništva izvira iz globoko zakoreninjene želje v človekovi naravi po oblasti nad neznanimi silami, ki bi jih uporabili v svojo korist, druge trdijo, da je razlog političen, na primer discipliniranje ljudi s strani države, ali pa celo omejitev žensk pri nekaterih dejavnostih (Čarovništvo na Slovenskem 2011–2023). Najbolj razširjena teorija o začetku tega obdobja pa je povezana z bulo papeža Inocenca VIII.

Evropo je v 14. stoletju zadela velika nesreča. Kuga, prihajajoča v valovih, je zmanjšala število prebivalcev za 30 %, s 73 na 45 milijonov. To je pomenilo za Cerkev, ki je imela največja posestva, in posvetno gospodo veliko težavo, saj je primanjkovalo delovne sile (Mazi 2017).

Temu se je pridružila še nova nevarnost, islam, ki ga krščanske vojske niti v osmih križarskih vojnah niso uspele zaustaviti, islam se je nezadržno širil. Turki so leta 1453 osvojili Bizanc, krščansko Vzhodno rimsko cesarstvo je izginilo, turške vojske so prodirale na Balkan. Cerkev in posvetna gospoda je potrebovala več delovne sile, papež in vladarji pa več vojakov (Mazi 2017).

Ukrepanje, s katerim bi povečali število rojstev, je bilo nujno. Papež Inocenc VIII. je 5. 12. 1484 izdal bulo *Malleus maleficarum* (Kladivo čarovnic), katere namen je bilo povečati število rojstev tako, da bi zmanjšali načine zaščite pred zanositvijo in število splavov (Mazi 2017).

Modre ženske, kot na primer babice, so bile obtožene čarovništva, saj so od nekdaj pomagale pri rojstvih in preprečevanju zanositev. V buli pa se papež izrazi, da *»čarovnice – babice – na različne načine preprečujejo zanositev v materinem telesu, povzročajo tudi splave, in kadar ne delajo tega, žrtvujejo novorojence demonom«* (Mazi 2017).

Papežev odziv na pojemajoče številke rojstev je bil torej premišljen populacijski ukrep, hkrati pa je bilo čarovništvo sedaj smatrano kot hudičevo delo ter prepovedano (Mazi 2017).

Obdobje preganjanja je trajalo kar 300 let, razširilo se je čez celoten krščanski in protestantski svet zahodne Evrope, kasneje pa tudi v severnoameriške kolonije (Mazi 2017).

V zahodnoevropskem svetu je leta 1532 avstrijski cesar Karel V. poleg drugih posvetnih vladarjev zapisal čarovništvo tudi v *Constitutio Criminalis Carolina* – kazenski zakon, kar je pomenilo, da se je pregon čarovnic lahko uradno začel (Mazi 2017).

To tematsko obdobje je trajalo med 16. in 18. stoletjem, na Slovenskem so procesi dosegli vrhunec v drugi polovici 17. stoletja (Mazi 2017).

V 18. stoletju se pod vplivom evropskega razsvetljenstva končajo čarovniški procesi. Zadnja usmrtitev v Evropi se je zgodila leta 1782 v Švici. Odločilen vpliv na prenehanje čarovniških procesov v slovenskih deželah so imeli ukrepi Marije Terezije, ki je leta 1740 zahtevala, naj ji vse čarovniške procese predložijo v osebno odločitev (Jaklič, Košir 2001). Dokončno pa je bilo čarovništvo dekriminalizirano z zakonom njenega sina cesarja Jožefa II. leta 1787 (Mazi 2017).

2.4 ZNANJA IN DELA, KI SO JIH LJUDJE PRIPISOVALI ČAROVNICAM

Ljudje so čarovnicam pripisovali različna znanja in dela:

- zakopavanja predmetov – s tem naj bi škodovali človeku, na čigar posest so zakopali predmet, in sicer jajca, kosti, mrtve živali, rože, gobe, kruh, slanino, kravji rog, svinjski rep, nož idr.;
- zli govor kot npr. grožnje in hvaljenje;
- zli pogled;
- zli dar;
- zli dotik;
- magijski način kraje mleka – poznamo različne načine “kraje” mleka kot npr. molža sosedovih krav z raznimi pripomočki, molža sosedovih krav v podobi živali ali s pomočjo živali, znana je tudi pomoč ščurka, murna ali močerada pri kraji mleka;
- pomoč ščurka, murna ali močerada pri delanju smetane;
- kraja pridelkov s pomočjo vleke rjuh – čarovnice naj bi s pomočjo vlečenja rjuh, vrvi ali brisač zbirale roso s tujih polij in na ta način odnesle mleko ali pridelek drugim ljudem;
- zaustavitev živine – čarovnice naj bi z nadnaravnimi močmi zaustavljale živino, da ne bi mogla več dalje ali pa bi jim povzročile, da zbezljajo;
- zaustavitev ljudi – paraliza, hromost;
- povzročitev nevihte, toče, neurja;
- preprečitev pogina živine ob zakolu;
- blokada poti – pri blokadi poti naj bi se človek znašel v nekem grmu ali trnju, katerega ne more zapustiti;
- dezorientacija, blodenje, izguba poti;
- nenaden premik položaja – v tem primeru naj bi se človek nenadoma znašel na povsem drugem mestu (Mencej 2006);
- letenje;
- morjenje novorojenih otrok;
- ubijanje ljudi;
- ubijanje zarodka v maternici oz. splav;
- žrtvovanje novorojenih otrok hudiču;
- uspavalni urok;
- povzročanje požarov hiš;

- izdelovanje čarovniškega strupa (Marolt 2021);
- čaranje z voščeno lutko;
- udeleževanje sabata (Jaklič, Košir 2001).

Sabat je bil znan kot satanski kult, ki naj bi potekal na visokih vrhovih (kot npr. Slivnica, Klek, Donačka gora, Grintavec ...) in križpotjih, kamor so pripadniki čarovniške družbe potovali z nadnaravnimi močmi in sredstvi, tam pa so se dobivali s hudičem (Jaklič, Košir 2001) in demoni, s katerimi so imeli spolne odnose, kar naj bi bil tudi del čaščenja hudiča (Marolt 2021). Poleg navadnih sabatov pa poznamo tudi velike čarovniške sabate, ki so potekali na posebne obeležitve, kot npr. predvečer svečnice, predvečer prvega maja, predvečer prvega novembra (še danes ga nekateri praznujejo kot noč čarovnic); nekateri k tem sabatom pripisujejo tudi poletni ter zimski sončni obrat (Jaklič, Košir 2001).

2.5 OBRAMBE PROTI ČAROVNICAM

- Uporaba blagoslovljene vode – s to metodo naj bi kropili ozemlje proti sovražniku;
- preventiva – pri tej metodi so se izogibali ali pa se lepo obnašali do žensk s slovesom čarovnice, da se ji ne bi zamerili;
- polaganje kos, loparjev za kruh, grabelj, burkelj ... navzkriž pred hišo, ta metoda je bila uporabljena proti nevarnosti toče ali strel ob nevihtah in ni bila nikoli nedvoumno povezana s čarovništvom, čeprav so nevihte in toča znane kot eno izmed del čarovnic;
- izničenje moči čarovnice, tako da so ji v obraz povedali, da je čarovnica;
- uporaba amuletov, rdeče vrvice, soli, žebeljev, podkev, rogov, gest ... – ti načini obrambe so bili uporabljeni proti zlemu pogledu;
- utapljanje urokov – je bil običajno uporabljen v primerih zdravljenja otrok ali mlade živine, saj so verjeli, da je to posledica zlega pogleda oziroma hvaljenja. V tem postopku je oseba, ki je to izvajala, morala vreči v vodo določeno število kosov žarečega oglja, potem pa jih zaporedoma jemati iz vode ter jih zaporedoma metati prek ramen v drug kot sobe. Včasih je tudi sobo pokropila s to vodo ali pa jo dala spiti živini oziroma otroku. To je bil eden izmed načinov utapljanja urokov (Mencej 2006).

2.6 VRSTE ČAROVNIC

Poznamo delitev čarovnic na sosedsko, vaško in nočno. Do delitve je prišlo zaradi različnih doživetij pojavov, napetosti med vaščani, sosedmi, želje vaščanov pri izročni obtožbi. Eno so bile želje po tem, da od nekoga, ki ga obtožiš, imaš nekakšno korist, drugo pa, ko so dejansko verjeli, da so doživeli nadnaravni pojav (Mencej 2006).

Sosedska čarovnica se pojavi predvsem zaradi visokih napetosti med sosedmi. Neposredna soseda domnevne žrtve naj bi ji iz zavisti storila škodo. Na našem območju velja za najpogostejše škodljivo dejanje teh čarovnic zakopavanje različnih predmetov na območje, ki pripada žrtvi, pogosto tudi škodovanje z zlim pogledom in zlim govorom, redkeje zli dotik in zli dar (Mencej 2006).

Vaška čarovnica je oseba, ki ima bolj ali manj v celotni vaški skupnosti sloves čarovnice oz. čarovnika. Vaške čarovnice so bile velikokrat posledica želje po iskanju krivca. Največkrat so kmetje hoteli koga kriviti za slabe letine. Pripisujejo jim dejanja, kot so kraja mleka, pobiranje pridelka z rjuho, vremenske neprilike. Večkrat kot sosedskim čarovnicam so jim pripisovali nadnaravne zmožnosti (Mencej 2006).

Tako za vaško kot sosedsko čarovnico velja, da gre za točno določeno osebo iz vasi, ki je svoja dejanja izvajala na zasebnih zemljiščih. Ker gre za odnose med sosedmi, jih uvrščamo v socialen pogled na čarovništvo v skupnosti (Mencej 2006).

Za razliko od sosedske in vaške čarovnice pa je nočna čarovnica povezana z izkušnjo z nadnaravnim svetom ter so doživetja z njo ločena od socialne in ekonomske realnosti skupnosti. Velja bolj za 'mitično' bitje kot pa za dejansko osebo iz vasi ali okolice. Največkrat je videna v nejasnih podobah – v podobi svetlobe ali kot nedefinirana, nevidna prisotnost. Srečanje z nočno čarovnico je možno samo ponoči, od prvega mraka do svita, in se navadno konča z negativnimi doživetji (Mencej 2006).

2.7 ČAROVNIŠKI PROCESI

V čarovniških procesih je bil postopek preiskave strogo ločen od obsodbe in kaznovanja. Medtem ko so bila kaznovanja spektakularni javni dogodki, sta se preiskava in obsodba odvijali za zaprtimi vrati. V cerkvenem pravu se je uveljavilo

načelo, da je priznanje kralj vseh dokazov. Da bi ga izsilili, so uporabljali skrajno krute metode, kot je bila na primer tortura – mučenje (Marolt 2021).

V zgodnjem novem veku so se zgodile velike spremembe pri vodenju kazenskega postopka. Namesto prvotnega tožbenega procesa, v katerem so nastopali konkretni tožniki, se je začel uveljavljati preiskovalni proces. Zaradi suma je lahko sodni urad sam ukazal pregon, prijetje ter zaslišanje osumljene osebe. Sodnik je bil tudi v vlogi tožnika. V preiskovalnem postopku je stopilo v ospredje priznanje osumljenca in osumljenčev opis dejanja. Postopke so v vlogi sodnikov vodili študirani pravniki (Jaklič, Košir 2001).

Osumljeno osebo je sodnik na začetku procesa zaslišal in jo poskušal zmesti z vprašanji. Če je bil proces pred nepriviligiranim deželskim sodiščem, je lahko od prijetja osumljene osebe do začetka procesa minilo kar precej časa, saj so morali počakati, da je pripotoval na sodišče krvni sodnik, ki je bil večinoma precej zaposlen (Jaklič, Košir 2001). Krvni sodnik je sodil hudim zločinom v srednjem veku ter se odločal med smrtjo in življenjem obtoženca. Za priznanje obtožene osebe, je krvno sodstvo pogosto uporabljalo mučenje (Krvno sodstvo 2023).

Preiskovanje se je načeloma odvijalo v skladu s priročniki, kot je bil na primer *Malleus Maleficarum* – Kladio oz. Gorjača čarovnic (Marolt 2021). Obtoženko so slekli, obrili po celem telesu in jo oblekli v grobo konopljino srajco, to so storili zato, da si osumljeni v procesu ne bi mogli pomagati z različnimi amuleti (Jaklič, Košir 2001). Preiskovanje se je običajno začelo z iskanjem hudičevega znamenja, kjer so poskusili najti vidne nepravilnosti na koži. Poleg tega so jo zbadali z iglami, da bi našli točke, ki so bile neobčutljive na bolečino oziroma iz katerih ni pritekla kri. Kot je opozarjal Malleus, večina čarovnic v tej fazi še ni priznala svojih "zločinov" (Marolt 2021).

Pri iskanju čarovniških znamenj so se včasih izvajali tudi različni poskusi, kot na primer poskus z vodo, vendar so ta preizkus v obdobju razmaha procesov uporabljali le redko (Jaklič, Košir 2001). Preizkus z vodo, znan tudi kot čarovniška kopel, je bil za razliko od ostalih preiskovalnih metod izvajan javno. Obtoženko so križema privezali tako, da je bila leva roka privezana na desno nogo in obratno, nato so jo spustili v vodo, pri čemer so jo držali na vrvi, da se ne bi utopila (Marolt 2021) ali pa so jo samo potopili

v reko in jo obtežili s kamnom (Ćatović 2018). Če je tako zvezana žrtev izplavala, ji je bilo dokazano čarovništva, saj voda ne bi sprejela hudičevca (Marolt 2021) oziroma hudič ni pustil umreti svoji ljubljenci (Ćatović 2018); če ni izplavala, je utonila.

Podoben poskus je bil tudi poskus s tehtanjem. Žrtev so slekli do srajce, nato pa je morala stopiti na eno stran tehtnice. Medtem je na drugo stran mojster tehničar polagal uteži. Žrtev se je izkazala za čarovnico, če je bila lažja od določene mase, ki so jo zgolj na oko ocenili glede na telesne mere. V določenih primerih so se ženske dale prostovoljno javno stehtati, da bi se izognile sumu čarovništva. V primeru ugodnega izida preizkusa jim je bil izdan certifikat z županovim in pisarjevim podpisom ter velikim mestnim pečatom (Marolt 2021).

Takšne preizkušnje so služile zgolj kot tehnično pomagalo preiskovalnih sodnikov, slab izid poskusa je bil lahko podpora za nadaljnje mučenje (Marolt 2021).

Za pridobivanje priznanj so uporabljali torturo, s katero so lahko izsilili vsakršno priznanje, saj je veljalo pravilo – priznanje je kralj dokazov. Od mučene osebe so zahtevali, da pove, kdo je z njo ali z njim sodeloval v čarovniških procesih in tako se je krog osumljenih širil (Ćatović 2018).

Uporabo torture so regulirali številni predpisi, ki so določali njeno intenzivnost in trajanje (Marolt 2021), vendar pa pri obsodbi čarovništva, ki je veljalo za izjemen zločin, v praksi pri uporabi torture ni bilo nobenih omejitev (Jaklič, Košir 2001).

Predvidenih je bilo več stopenj mučenja, začeli so z lažjimi in nadaljevali z vse hujšimi. Prva stopnja je bila navadno stiskanje palcev in bičanje (Jaklič, Košir 2001). S pomočjo naprave za stiskanje palcev je rabelj žrtvi s privijanjem vijakov drobil palce (Marolt 2021). Druga stopnja je bila zavezovanje čez razrezano kožo in privijanje nog s španskim škornjem (Jaklič, Košir 2001). Z njegovo pomočjo so žrtvi s postopnim privijanjem stiskali spodnje okončine (Marolt 2021). Tretja stopnja je bilo raztegovanje ali čarovniški stol. Raztegovanje so opravljali na različne načine, kot npr. obešanje za roke, na lestvi, na različnih raztezalnicah, opremljenih tudi z žebli ipd. Čarovniški stol je bil opremljen s konicami oziroma z zelo ostro ošiljenimi deskami na sedišču. Čarovniški stol je bil namenjen dolgotrajnemu mučenju. Večkrat so pustili osumljene

sedeti na njem vso noč, včasih tudi dlje. Velikokrat so obtožene umrle že na čarovniškem stolu (Jaklič, Košir 2001).

Ena izmed najbolj hudih mučilnih metod je bilo jezdenje na španskem kozlu. To je ostro prišiljena lesena priprava, na katero so posedli ženske in jim na noge pritrdili uteži (Marolt 2021).

Za poostritev metod mučenja so uporabljali smojenje kože z baklami. Včasih so obsojene zaprli v kletko s sestradanimi podganami, ki so jih privezali na žrtvin trebuh, tega pa so podgane nato pregrizle (Marolt 2021).

Pri čarovniških procesih sta bila nemalokrat gnus in sovraštvo do hudičevih čarovnic dodaten motiv za še večje grozovitosti v procesu (Jaklič, Košir 2001).

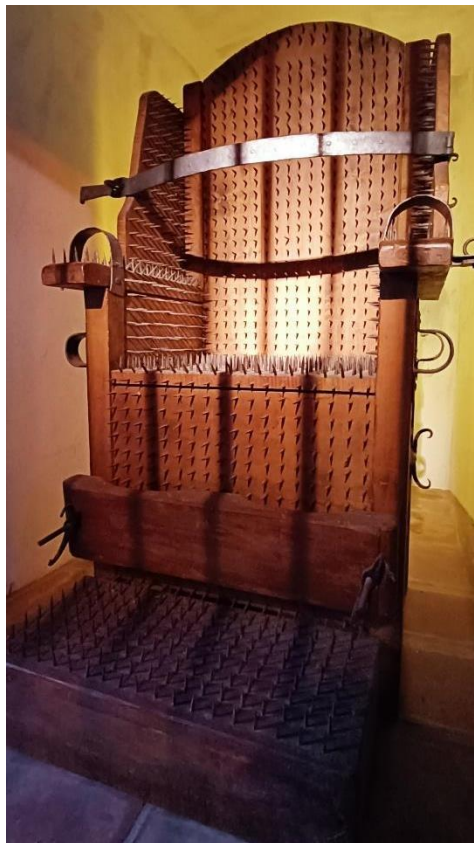
Po priznanju je moral obtoženec znova brez mučenja potrditi priznanje (Jaklič, Košir 2001), nato pa je sledil postopek oblikovanja sodbe (Marolt 2021). Po oblikovani sodbi je sledila javna razglasitev, na kateri je moral osumljenec spet potrditi priznanje, sodba je bila nato javno razglašena in izvršena (Jaklič, Košir 2001).

Čarovništvo se je v večini primerov kaznovalo s smrtjo. Na usmrtitev so čakale v zaporu, bodisi v zaporu z drugimi kriminalci ali pa v namensko zgrajenem zaporu za čarovnice (Marolt 2021).

Javna usmrtitev se je odvijala na sodnem kraju, na katerem so stale tudi vislice. To je bil običajno dvignjen hrib v bližini mestnih vrat ali pa kraj ob poti, ki je vodila v mesto. Usmrtitev je bila velik spektakel, ki je privabil radovedno množico. Obdolženca so usmrtili z obglavljanjem ali zadavljenjem. Truplo usmrčenih so vedno sežgali, saj naj bi ogenj uničil zlo (Jaklič, Košir 2001). Če so bila storjena dejanja posebno huda, so obsojeno osebo sežgali živo. Da je bila smrt na grmadi še hujša, so za grmado izbrali zelen in vlažen les, zato da je počasi gorel in s tem podaljšal muke obsojenih. Izjemoma so obtožene čarovnice tudi utopili, a takšni primeri so redki in so se izvajali samo takrat, ko se je čarovništvo povezovalo z zastrupljanjem (Tratnik Volasko in Košir 1995). Zažiganje trupla obsojenca je bilo zelo pomembno, včasih so domnevno čarovniško osebo celo izkopali in nato njihovo truplo sežgali (Jaklič, Košir 2001). Ko

je truplo zgorelo, so zdrobili vse kosti, da ne bi ostale relikvije za naslednike, ki bi usmrčenega imeli za mučenika, pepel so nato stresli v vodo (Marolt 2021).

Kljub temu da so čarovništvo večinoma kaznovali s smrtjo, pa so nekateri skeptični sodniki v poznejših procesih (v 18. stol.) izjemoma dosodili tudi milejše kazni in oprostilne sodbe. To se je dogajalo predvsem takrat, ko je šlo za prerokovanje in vraževerstvo. Taki primeri so zelo redki (Jaklič, Košir 2001).

Slika 2: Čarovniški stol, Muzej Ribnica (Vir: lasten)

Slika 3: Čarovniška konopljina srajca, Muzej Ribnica (Vir: lasten)

2.8 ČAROVNIŠKI PROCESI NA SLOVENSKEM

Čarovniški procesi so se v krajih na Slovenskem običajno začeli takrat, ko so se kmetje začeli upirati. V kraj, kjer naj bi izvedli čarovniški proces, je najprej prišla komisija iz Ljubljane, ki je razglasila »teden milosti«. To je pomenilo, da imajo prebivalci mesec dni časa, da premislijo in potem v »tednu milosti« pridejo h komisiji, nastanjeni v bližnjem gradu, ter povedo svoje ali sosedove grehe čarovništva. Tem je bilo obljubljeno bolj milostno kaznovanje. Med prebivalci je zagotovo zavladal strah, vsak prezgodnji porod, mrtvorojeno ali kakorkoli prizadeto dete je bilo lahko razglašeno za posledico babičine čarovnije in podobno (Mazi 2017).

Tako je komisija zbrala dovolj imen osumljencev in začel se je proces. Tega je nato izvajal krvni sodnik, ki je imel tudi vlogo tožnika. Krvni sodnik je v kraj prišel skupaj z rabljem in njegovim pomočnikom (Mazi 2017). Procesi so potekali enako kot drugje.

Na Slovenskem je bilo približno 500 oseb obtoženih čarovništva, velika večina obtoženih je končala na grmadi. Preganjanje je mnogo bolj prizadelo Štajersko, kjer so preganjali 319 oseb, kot Kranjsko, kjer so preganjali 176 oseb (Jaklič, Košir 2001).

3. OSEBE SLOVENSKEGA POREKLA, OBDOLŽENE ČAROVNIŠTVA

3.1 VERONIKA DESENIŠKA

Veronika Deseniška je bila prva čaravnica, ki so jo preganjali na slovenskih tleh. Nekoč je temu prostoru vladal mogočni grof Herman II. Celjski. Nekega dne sta se njegov sin Friderik II. in Veronika Deseniška zaljubila. Kljub nasprotovanjem Hermana II. sta se na skrivaj poročila. Ko je Herman izvedel o poroki, je za njima poslal vojsko z naročilom, naj ujamejo ljubimca. Čeprav jima je najprej uspelo pobegniti, pa so ju kmalu zatem ujeli in zaprli. Friderika so zaprli v Celjski grad v stolp, kjer je bil zaprt 4 leta (od tedaj ga imenujemo Friderikov stolp). Veroniko pa so zaprli na grad Ojstrica. Herman je Veroniko obtožil, da je coprnica in da je s čaranjem zapeljala njegovega sina v zakon, da ga je zasledovala s strupi in mu ogrožala življenje. Organizirali so sojenje, kjer pa jo je s pomočjo zagovornika celjsko sodišče še istega dne oprostilo vseh obsodb. Kljub temu jo je Herman II. ponovno ujel in zaprl na grad Ojstrica. Nato je dvema vitezoma ukazal, naj jo pod gradom utopita v čebru (Legenda o Veroniki Deseniški 2024). Ta proces je potekal leta 1427 v Celju (Jaklič, Košir 2001).

3.2 MARINA ČEŠAREK/ŠUŠAREK

Marina Češarek/Šušarek je bila proglašena za zadnjo čaravnico, ki so jo usmrtili na Slovenskem, čeprav nekateri verjamejo, da to ni res (Mikuž 2022). Cesarsko krvno sodišče na gospostvu Ribnica je 1. aprila 1701 začelo proti njej čarovniški proces. Marina Češarek je bila Ribničanka stara okoli 40 let, poročena in imela je 6 otrok. Ko so jo obtožili čarovništva, je bila po njenih besedah v tretjem mesecu nosečnosti z njenim sedmim otrokom, kar se je kasneje izkazalo za laž (Jaklič, Košir 2001). Bila je obtožena običajne obtožbe, kot npr. poletov na sabat, pogodbe s hudičem ter obtožbe o čaranju škode, ki so jo prijavili sovaščani. Po skoraj tednu dni ječe in zasliševanja je še vedno trdila, da je nedolžna, zato so jo posadili na čarovniški stol in ponovno

izprašali. Po treh urah mučenja je priznala, da je čarovnica. 11. maja je cesarsko krvno sodišče razsodilo, naj jo javno usmrtijo s cesarskim mečem, nato pa njeno telo vržejo na grmado in sežgejo (Ćatović 2018).

3.3 APOLONIJA HERIČ

Apolonija Herič je zadnja oseba obtožena čarovništva na Štajerskem. Med letom 1744 in 1746 je morala večkrat stopiti pred deželskega sodnika zaradi obtožb čarovništva. Prihajala je iz "čarovniškega gnezda" Veržeja. Po izpovedi prič je imela le dve kravi, kljub temu pa je vseeno imela veliko denarja in masla. Znana je bila tudi po tem, da je z zelišči znala pomagati živalim in ljudem. To je bil dovolj velik razlog, da so jo obtožili čarovništva. Pristojni sodnik ni verjel tem nesmiselnim obtožbam, zato je bila oproščena. Kmalu zatem je Veržej prizadela huda toča, za katero so jo krivili, tako se je zopet pričel proces proti njej. Ker krvni sodnik ni mogel v 400 dneh zbrati dovolj dokazov za njeno čaranje, so jo oprostili in izpustili iz grajske ječe (Podbevšek Bedrač 2021). Verjetno bi pristala na grmadi, če se ne bi to dogajalo v času (okoli 1745), ko so se čarovniški procesi bližali koncu in postali prepovedani (Ćatović 2018).

3.4 LUCIJA KERSNIČ/KRZNIČ

Lucija Kersnič ali Krznič je bila leta 1700 obtožena čarovništva zaradi lažne ovadbe, za katero so mnogi že takrat verjeli, da je bila lažna (Tiringer 2010). Obtožena naj bi bila, da je pred tremi leti ob enajstih zvečer "čarala točo" s svojo hčerko in njenim enoletnim otrokom na polju. Idejo o njenem grehu pa je predlagala Kočevarica, ki je hotela imeti Lucijinega moža Gregorja samo zase. Pri mučenju je Lucija priznala, da se je večkrat udeležila čarovniških sestankov na Kleku, kjer naj bi jedli bel, črn in zelen kruh, imela pa naj bi posebno vlogo, kjer bi stala na glavi in ostalim svetila s svečo. Nato pa naj bi plesala s duhom, ki se je imenoval Urban. (Vizjak 1977) Pred sodbo naj bi jo najprej odpeljali na sramotni kamen, ki naj bi bil uporabljen samo za tatove. Po njenem priznanju je bila odpeljana v zapor, v katerem je zaradi sadističnih metod mučenja, ki naj bi trajal kar 22 ur, 5. 5. 1701 umrla. Kmalu zatem je bila zakopana, a nato izkopana in sežgana 11. 5. 1701 skupaj s Češarkovo (Košir 2018). Kočevarico

pa je nato Gregor zabodel s kuhinjskim nožem, ko mu je sama priznala svoja dejanja (Jaklič, Košir 2001).

4. ČAROVNIŠTVO V OKOLICI CERKNICE – RAZISKOVALNI DEL

V Cerknici večkrat slišiš, da coprnica Uršula domuje na Slivnici in da skupaj s svojimi pomočnicami kuha vreme. Kot velik pustni lik kraljuje na začetku pustnega karnevala in je najstarejša velika pustna figura. Na karnevalu se pojavi tudi veliko njenih sester, čarovnic, pa hudič, ki žene polhe past. Pustno dogajanje se začne z žaganjem babe. Slišale smo tudi že za pripovedi o Solznem, tj. Kraju, kjer so čarovnice točile solze. Vendar ne vemo, ali gre za resnico ali le strašljive zgodbe.

4.1 Namen

Z raziskavo želimo ugotoviti, ali je bilo preganjanje čarovništva prisotno tudi v okolici Cerknice, ali ima vzpetina Solzen ime po solzah čarovnic in ali so ljudje tukaj verjeli v čarovnice.

4.2 Metodologija

Raziskave se bomo lotile s pregledovanjem pisnih virov, pri čemer bomo začele s Slavo vojvodine Kranjske (ki nam priča o vsesplošnem prepričanju ljudi in/ali prisotnosti vpliva, ki ga je takrat imelo preganjanje čarovnic na slovenski živelj), obiskale bomo muzej čarovništva v Ribnici ter pregledale obstoječe pisne vire, se pogovorile z domačini, obiskale Ljubo Jenče, zbiralko ljudskega izročila, ter obiskale vzpetino Solzen. Če bo mogoče, se bomo pogovorile tudi s kakšnim zgodovinarjem, ki preučuje to temo.

4.3 Hipotezi in raziskovalna vprašanja

HIPOTEZA 1: Ljudje v okolici Cerknice so verjeli v čarovnice.

Raziskovalna vprašanja k prvi hipotezi:

- Ali so ljudje resnično verjeli, da so na Slivnici živele čarovnice?
- Zakaj so ljudje verjeli, da je Slavnica zbirno mesto čarovnic?
- Ali so ljudje verjeli, da je na Slivnici živel čarovnica Uršula?
- Katere legende so nastale v zvezi s čarovnicami v okolici Cerknice ?

HIPOTEZA 2: Vzpetina Solzen je dobila ime po solzah čarovnic.

Raziskovalna vprašanja k drugi hipotezi:

- Ali ima vzpetina Solzen res ime po solzah čarovnic, ki so bile tam sežgane?
- Kako danes izgleda vzpetina Solzen?

HIPOTEZA 3: V okolici Cerknice so potekali čarovniški procesi.

Raziskovalna vprašanja k tretji hipotezi:

- Ali je v okolici Cerknice prišlo do čarovniških procesov?
- Kdaj so v okolici Cerknice potekali čarovniški procesi?
- Ali so zabeleženi?
- Koliko čarovnic naj bi bilo obtoženih?
- Ali so v okolici Cerknice sežigali čarovnice? Kakšne kazni so prejele čarovnice tukaj?
- Kje so sodili čarovnicam v okolici Cerknice?
- Kateri kraji so sloveli po čarovniških procesih?
- Katere mučilne naprave so bile uporabljene?

4.4 Pregled obstoječe literature

KNJIGA ZADNJA NA GRMADI (Jaklič, Košir 2001)

»Valvasor poroča, da naj bi sredi sedemdesetih let zaradi čarovništva požgali celo vas Bočkovo na Notranjskem.« (Jaklič, Košir 2001, str. 148)

»V osemdesetih letih 17. stoletja so bili čarovniški procesi v Celju, Laškem, Ljutomeru, Hrastovcu, Gornji Radgoni, Halozah, Mariboru, Borlu, Slovenski Bistrici, Ložu, na Bizeljskem in gospostvu Snežnik.« (Jaklič, Košir 2001, str. 148)

Slika 4: Deželska sodišča in drugi kraji, v katerih se omenjajo čarovniški procesi (Jaklič, Košir 2001, str. 148)

KNJIGA ČAROVNICE: PREDSTAVE, PROCESI, PREGONI V EVROPSKIH IN SLOVENSKIH DEŽELAH (Tratnik-Volasko, Košir 1995)

Matevž Košir v poglavju Kronika čarovniških procesov na Slovenskem zapiše pregled sodnih procesov iz različnih arhivov. Za okolico Cerknice je omenjen le en zapis, katerega povzetek je zapisan spodaj.

Lož, Snežnik (1688–1691)

Tekli so med seboj povezani čarovniški procesi v gospodstvih Lož in Snežnik (verjetno pa tudi v gospodstvu Planina). Zaradi teh procesov je prišlo do spora med kranjskim vicedomom (namestnik deželnega kneza) in krvnim sodnikom dr. Sambergerjem, saj po mnenju vicedoma krvni sodnik ni bil dovolj kvalificiran za svoje delo ter se je moral večkrat posvetovati s pravnimi strokovnjaki, kar je pripeljalo do zavlačevanja procesov in dodatnih stroškov. Posledično naj bi prišlo tudi do uspešnega pobega iz zapora v Ložu ter več poskusov pobega. Ena izmed njih je bila tudi Marija Špeharica, ki pa naj bi zaradi poškodbe kasneje umrla v snežniškem zaporu (Tratnik-Volasko, Košir 1995).

Dogajalo se je celo to, da so bili osumljeni preprosto izpuščeni, kar sicer ni bila novost, vendar je bila vseeno redkost. Nezadovoljen deželni vicedom je zato notranjeavstrijski vladi poslal sporočilo, v katerem je bilo polno kritik glede krvnega sodnika. Vicedom je ukazal Sambergerju, naj bodo osebe, osumljene magije in čarovništva, ponovno zaprte, tiste, ki pa so še v zaporu, naj bodo sojene brez odlašanja. Samberger je iskal izgovore v tem, da osumljenih ne more dati na torturo brez trdnih dokazov (Tratnik-Volasko, Košir 1995).

Kasneje se je vicedom še večkrat pritožil vladi. Ponovno je skritiziral sodnika, tokrat zaradi dolgega trajanja procesov, tako usmrčene čarovnice Lakneške kot njenih domnevnih sodelavk, prijetih v sodnem gospostvu Planina in Snežnik. Obsodba Lakneške ter Obadovke v Ložu je trajala skoraj eno leto, od novembra 1688 do oktobra 1689 (Tratnik-Volasko, Košir 1995).

Nadalje je v pismih navedel tudi izpust osumljencev na Snežniku (po 17. oktobru 1689), pri čemer je verjel, da je bil krvni sodnik podkupljen. Najbolj pa je vicedoma razjezilo, ko je pravni svetovalec dr. Burger svetoval Sambergerju, naj v Ložu sodi še Urši Flaschekerici in Matjankovi kot čarovniškima sodelavkama, a sta bili pod ukazom sodnika izpuščeni že 10. januarja 1690, češ da sta noseči in so za sojenje potrebni novi dokazi. To se je vicedomu zdel smešen in neupravičen razlog za izpust, kar je tudi izrazil v pritožbi. Dopisal je, da zaradi slabo vodenih in nedokončanih sodnih procesov čarovništvo ostaja neizkoreninjeno ter povzroča škodo in širi hudičevo skupnost med nedolžne prebivalce bližnjih krajev. Zopet je bila iz dopisa (2. novembra 1690) vidna zahteva zamenjave krvnega sodnika. Poleg vicedoma so se v Ložu pritoževali nad velikimi sodnimi stroški, ki jim jih je povzročil sodnik (Tratnik-Volasko, Košir 1995).

4.5 Pregled Slave vojvodine Kranjske

V poglavju Nevihte, toče, blisk in grom dežele Kranjske Valvasor zapiše:

“Preprosto ljudstvo meni, da pripravljajo točo coprnice; zato začno zvoniti z vsemi zvonovi, brž, ko opazijo, da se bliža nevihta. /.../ Če pa se močno bliska in v oblakih grom močno grmi, bobni in ropota, morajo duhovniki, naj si bo dan ali noč, iz hiše in

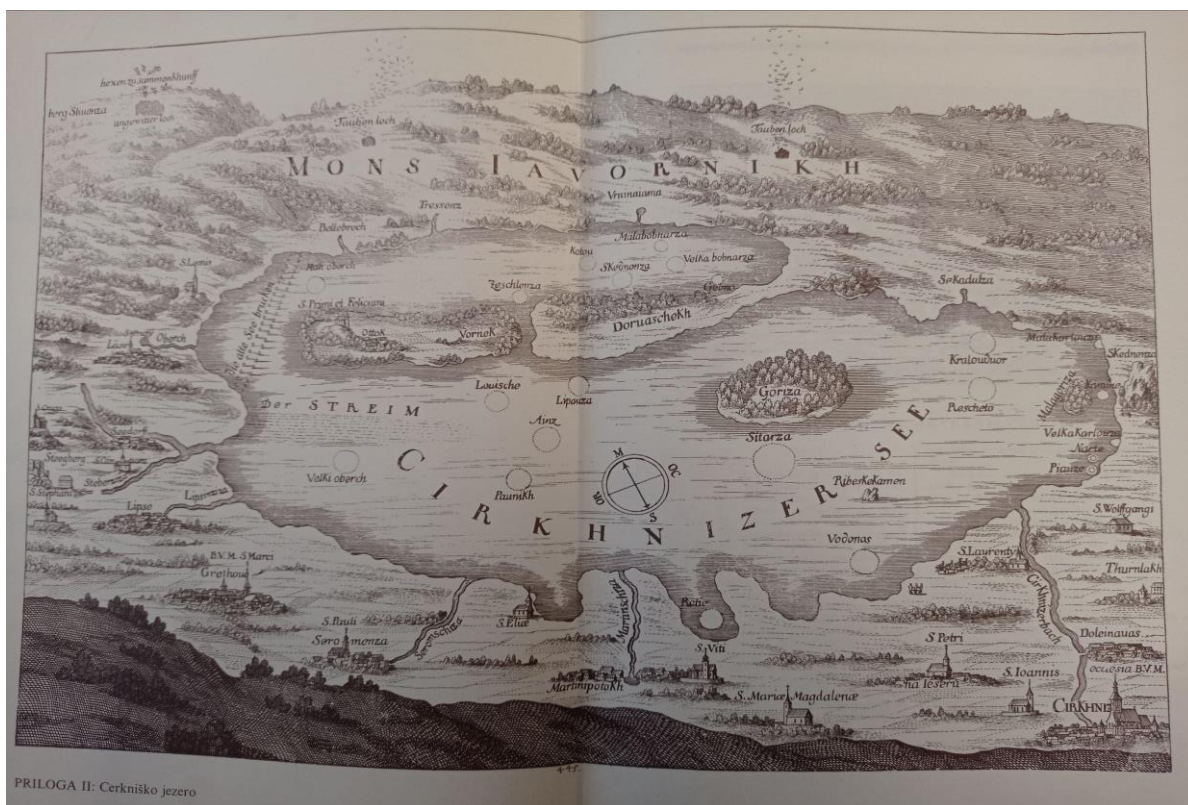
se brž postaviti pred cerkvijo na pokopališče, da izženo hudiča iz oblakov. Če bi to opustili, bi niti v župnišču ne bili varni pred kmeti. Tako se pogosto zgodi, da pridejo zaradi tega v življenjsko nevarnost. /.../ Le-ti kranjski vaščani zategadelj tako silijo v svojega duhovnega in zahtevajo od njega, da mora biti pripravljen na izganjanje hudiča in vremenski blagoslov, ker so trdno uverjeni, da prihaja toča le od hudiča in coprnice. Sicer priznavajo grdobe na natezalnici, da so tega ali onega dne naredile točo, toda jaz zase tega ne morem verjeti, temveč mislim, da se satan, ko vidi, da ima po naravni poti priti toča, odpravi k svojim služabnicam, k coprnice in veščam, ter jim ukaže, naj store to ali ono, zagotavljajoč jim, da bo iz tega nastala toča. Tako izvrši čarovnica, kar ji je ukazal, in je v svoji babji veri prepričana, da nastane toča po njenem izreku al kletvi in coprniški slepariji. To ji hudič le zato vtepe v glavo, da bi mogel pridobiti njeno voljo in se tem gospoda Boga tembolj razsrditi in užaliti. Nisem pa nasproten mnenju, da utegne vsemogočni Bog včasih dopustiti, da napravijo za našo kazen točo in nevihto na nenaraven način hudič in njegovi pristaši, coprniki in coprnice, saj marsikateri dogodki to potrjujejo ...” (Valvasor 1994, str. 60, 61)

V poglavju Razna zelišča na Kranjskem, Valvasor najprej našteje nekaj zeli, ki vplivajo na spolno slo, nato pa pove, da vsa ta zelišča uporabljajo tudi coprnice za pripravo svojega čarobnega mazila, s katerim se namažejo, preden se dobijo s hudičem. “Če pa ni prave zveze in pogodbe s satanom /.../, tedaj oseba, ki uporablja tako mažo, ne pride zares na ples, temveč si samo umišlja in za trdno veruje, da je tam bila. Zapade namreč v globok naraven sen, pa se ji sanja o samem plesu, žrtju, popivanju, muziki in podobnem.” (Valvasor 1994, str. 66)

V poglavju Hudourne jame na Kranjskem Valvasor pove, da je na Kranjskem obstajalo pet hudih jam. Ker so iz njih nastajale velike nevihte, so jih vsako leto blagoslovili, da bi jih s tem pomirili in zlomili njihovo silo. Če se to ne bi zgodilo, so bili ljudje prepričani, da bi povzročale hude nevihte in s tem tudi veliko škode. Nato našteje vseh pet jam, to so Češka jama, Sedeška jama, jama na Podpeči, jama na Vinjem vrhu in še Jama na gori Slivnici, o kateri zapiše: “Na gori Slivnici, precej nad Cerkniškim jezerom v cerkniški fari, najdeš četrto jamo. Blizu nje zgoraj na vrhu hriba imajo coprnice sobotni ali čarovniški ples ...” (Valvasor 1994, str. 93)

V poglavju Pravi ustroj Cerkniškega jezera Valvasor zapiše njegovo lego, dolžino, širino, globino, najvažnejše luknje in način izpraznitve ter zapiše: “Na drugi strani

jezera se dviga gora Slivnica, na kateri je luknja, ki dela nevihto, kakor je popisano na svojem mestu. Na vrhu imajo coprnice, vešče in grdobe svoje plese in sestanke. Vidiijo se kot leteče drobne lučce. Sploh je pokrajina tam okrog s coprnicami dovolj založena. Zato jim tam često precej zakurijo in jih mnogo sežgo, tako da pride včasih tod na grmado v enem letu več coprnic, kakor jih je v vsej deželi od pamtiveka sedlo na skladovnico in bilo upepeljenih.” (Valvasor 1994, str. 99)

Slika 5: Zemljevid Cerkniškega jezera s Slivnico, na kateri lahko vidimo čarovnice na metlah (vir: Valvasor)

4.6 Intervjuji z domačini

4.6.1 Intervju z Marino Nared

(letnica rojstva 1932, intervju opravljen 19. 2. 2024, Dobec)

Ali ste že slišali, da bi kakšno čarovnico zažgali?

»Mislim, da sem nekje prebrala, da so čarovnico na Loškem v Cerknici zažgali. Knjiga od čarovnic v Cerknici, še imena so imela. Mislim, da je knjiga o Erazmu, trije deli so od Erazma, Predjamskega. Meni se zdi, da sem v tisti knjigi prebrala.«

Ali so vas strašili s čarovnicami?

»Ne.«

Ali so kakšni ženski rekli, da je čarovnica?

(Nasmeh.) »Tisto se je pa zgodilo, o ja. Kar koli je bilo, če se je človek zameril kaj na njo, pa jo je brž s čarovnico ali pa cuprnco ali pa kaj takega ozmerjal.«

Ali so ljudje verjeli v čarovnice?

»Vidmarjev striček iz Dobca (Marina Nared se ga spomni) je veroval v čarovnice/cuprnce. Prav enkrat je pri Fžnarjevih zunaj, pod lojtro, kjer se gre na štal, čepel, pa je šel Jože pogledat, kaj je, ker je videl, da nekaj je, pa je Vidmarjev striček govoril: "Joj, so čarovnice."«

Ali se jih je bal?

»Bal se jih je, ja. »So čarovnice.« Pa sta Gregorjev in Vidmarjev "rajfnik" blizu skupaj pa se je videlo, kot da bi se eden za "rajfnik" skrival, pa je rekel: »Tamle je tudi čarovnica.« Vsepovsod je potem videl čarovnice.«

Pa je bil malo poseben, so ga malo hecali?

»Ja, ja poseben je bil. Lahko so ga nahecali. Potem so ga v dom dali, niso upali, da bi bil sam.«

Ste že slišali, da bi ljudje na vrata obešali brinovo vejico, da bi pregnali čarovnice?

»Brinovo vejico smo uporabljali za odganjanje živali. Na kresen večer smo jo včasih na okno dali, pa ko smo z rožicami postali okoli hiše smo tudi brinček vmes dali. Ja, za odganjanje mravelj in takih stvari, pa kač tudi.«

Ali ste slišali, da so kaj na rob njive zakopavali, za srečo, da bi rodila zemlja?

»Ti bom povedala, saj zdaj so že eni in drugi mrtvi. Pri Belčevih so bile kar par let nesreče v štali, pa so šli k eni cuprnici v Cerknico. So rekli, da ena Turkova Anca, da pove tako, da čara iz kart ven. Pa jim je povedala, da imajo soseda, ki jim to škodo dela, da jim živina proč pride, pa kaj takega. Da naj eno kost, pa ne vem kakšno, govejo verjetno, ožgejo, pa pred štal nekje zakopljejo. Potem pa, kdor bo tisto kost

ta prvi prestopil, tisti jim škodo dela. Fžnarjev in Belčev ata sta skupaj vozila iz Šerkotovih gozdov in sta šla v štal pogledat, če je živina že nafutrana, da bosta čimprej vpregla. Ravno tisti dan pa je Belčev ata kost nastavil, pa je Fržnarjevega ata tako ozmerjal, da je bilo kar lušno: »Ti si kriv, da mam jaz nesrečo pri hiši!« Ta pa nazaj: »Se ti je sanjalo ali kaj ti je?« »Saj je cuprnca povedala. Saj je ona povedala.« So mu rekli: »Ti si pa neumen, ker si ji pa verjel.« Pa sta bila več kot dvajset let skregana. Potem so pa Fžnarjeva dekleta rekla: »Ata, pejte, pejte se zmejit, ne smejta bit jezna.« In so šli Fržnarjev ata odpuščanja prost, k niso bili nič krivi. No, in pol sta spet skup furala, kar je bilo še nekaj časa. Tole je bila čista resnica. Tako očitno, kot vem to, ne poznam druge zgodbe, to ni zgodba, je resnica. Mogoče je bilo tudi pri drugih hišah kaj podobnega.«

4.6.2 Intervju z Veroniko Šega

(letnica rojstva 1943, intervju opravljen 10. 2. 2024, Grahovo)

Ali nam lahko poveste kaj o Solznu?

»Tukaj pod Slivnico je bila sežgana zadnja čarovnica. Vsaka ženska, ki je bila malo bolj brihtna, bolj razgledana od drugih, so jo potem imenovali za čarovnico in tako so zadnjo čarovnico tukaj na Solznu sežgali. Od takrat se Solzen tako imenuje, ker so ljudje zraven jokali.«

Ste kot mlajši (ali morda še danes) verjeli v kakšno vraževerje?

»Ne, nič več.«

Kaj pa, ko ste bili mlajši?

»Ker smo bili zelo verni, sem verovala v to, da se Marija prikaže, da te angel varuje, v vse take reči smo verovali.«

Poznate kakšne zgodbe, legende o čarovnicah v okolici Cerknice?

»V vasi, kjer sem živela, je bila kakšna ženska, ki je bila bolj žleht. Npr. od moje prijateljice/sošolke mama je bila tako hudobna, ker nas je zmerjala s cigani, in smo ji rekli, da je kot čarovnica.«

Kaj nam lahko poveste o čarovnicah na Slivnici?

»Ja, slišala sem, ampak potem že nisem verjela v to čarovništvo, tako da sem vedela, da je to samo legenda.«

Ste že slišali za požig vasi Bočkovo in za čarovnice? Kaj nam lahko poveste o tem?

»Za vas Bočkovo sem že slišala, ampak o tem, da so sežigali čarovnice, pa nisem. Je pa vse možno, saj so bili ljudje včasih tako vraževerni, da so iz vsake malenkosti naredili cel halo.«

Ali poznate katero koli čarovnico in ali jo lahko poimenujete?

»Poznam le slivniško čarovnico. No, pa še tista v vasi, ki smo ji pravili čarovnica, ker nas je zmerjala s cigani.«

4.6.3 Intervju z Mileno Kvaternik

(letnica rojstva 1949, intervju opravljen 10. 2. 2024, Cerknica)

Ste kot mlajši (ali morda še danes) verjeli v kakšno vraževerje?

»Ne.«

Poznate kakšne zgodbe, legende o čarovnicah v okolici Cerknice?

»Slišala sam, da so včasih žgali čarovnice na Solznem in o čarovniški jami na Slivnici.«

Kaj nam lahko poveste o čarovnicah na Slivnici?

»Lahko vam povem o čarovniški jemi na Slivnici. Legenda govori o čarovnicah, ki se dobivajo s čarovnicami s Kleka in skupaj "kuhajo" slabo vreme.«

Ste že slišali za vzpetino Solzen nad vasjo Grahovo? Kaj lahko poveste o njem?

»Da, sem že slišala. Vem tudi o legendi, ki govori o tem, da so na grmadah žgali čarovnice/coprnice. Ime Solzen pa naj bi izhajalo iz tega, ker so čarovnice jokale in točile solze, ko naj bi jih zažgali.«

Ste že slišali za požig vasi Bočkovo in za čarovnice? Kaj nam lahko poveste o tem?

»Ne.«

Poznate še kakšen drug podatek, povezan s čarovnicami v okolici Cerknice?

»Ne.«

Ali poznate katero koli čarovnico in ali jo lahko poimenujete?

»Ja, poznam coprnico Uršulo, iz cerkniškega pustnega karnevala, in še Agato Schwarzkobler, ki je lik v romanu Visoška kronika, ki jo obtožijo čarovništva in je nato prisiljena v delanje preizkusa z vodo.«

4.6.4 Intervju z anonimno osebo

(letnica rojstva 1962, intervju opravljen 23. 2. 2024, Lipsenj)

Ste kot mlajši (ali morda še danes) verjeli v kakšno vraževerje?

»Da, verjel sem v vraževerja. Verjel sem, da če ti črna mačka skoči čez cesto, se ti bo zgodila nesreča. Bolj kot jaz pa so v vraževerja verjeli moji starši in stari starši. Verjeli so, da če se bodo sami peljali na vozu, jih bo "hudič povohal za vrat". Moji materi naj bi se to prigodilo, ampak sam sem verjel, da je bil to samo naključni popotnik, ki si je želel zastonj prevoza.«

Poznate kakšne zgodbe, legende o čarovnicah na v okolici Cerknice?

»Da, slišal sem, da naj bi obstajala čarovniška jama na Slivnici. V njej naj bi "cuprance" kuhale slabo vreme.«

Ste že slišali za požig vasi Bočkovo in čarovnicah? Kaj nam lahko poveste o tem?

»Da, sem že slišal. Vas naj bi se nahajala okoli 100 metrov nad to vasjo (Lipsenj). Nato naj bi spoznali skoraj vse vaščane krive za čarovništvo, ki naj bi bil takrat največji greh. Kmalu zatem so požgali celo vas do tal, kar ni bilo težko, ker je bila seveda lesena. Danes naj bi bili ostanki vasi videti po treh večjih kamnih, ki jih domačini celo niso vzeli za gradnjo hiš.«

Ste že slišali za vzpetino Solzen nad vasjo Grahovo, kaj nam lahko poveste o njem?

»Da naj bi na njem žgali "cuprance", ki naj bi nato jokale in zato naj bi se imenoval Solzen.«

Ali poznate katero koli čarovnico? Ali jo lahko poimenujete?

»Poznam Uršulo iz cerkniškega karnevala.«

Poznate kakšen drug podatek o čarovnicah na v okolici Cerknice?

»To je najverjetneje vse.«

4.7 Intervju z zbirateljico ljudskega izročila Ljubo Jenče

(Dolenja vas, 13. februar 2024)

Ali so ljudje v teh krajih verjeli v čarovnice?

»Ljudje okoli jezera raje ne govorijo o čarovnicah, temveč o čem drugem. Spoštujejo, da če je bil ta del zgodovine resničen, je bilo to nekaj groznega in da je bolje pozabiti. Raje opevajmo te kraje, tukaj je toliko čudovitih ustvarjalcev, kiparjev, čudovita narava. Tudi ve želite govoriti o čarovnicah. /smeh/ Tudi časopisi, novice, raje gredo na slabe stvari, kot da bi povedali kaj lepega, kaj se je dobrega zgodilo na svetu. Tudi pri pustu ohranjajo ta spomin. Saj se ne ve, kaj je bilo res, ali so Valvasorja tudi kaj nahecali, saj je pisal, da so slepe vrane letele iz jam. Veste, Jezerci so šegavi ljudje, radi se hecajo, iz te šegavosti je marsikaj nastalo, kar ni res, in Valvasor je v tem živel.«

Ste v svojih zbiranjih naleteli na kakšne zgodbe o čarovniških procesih ali o kakšnih vraževerjih, povezanih s čarovnicami?

»Vraževerja so ohranjena in od čarovnic sem našla nekaj ohranjenega, od procesov pa ne. Od čarovnic sem našla, da so hodile konjem kitke delat, da so hodile kravam mleko molst in zato so potem za veliko noč, na cvetno nedeljo dali na vrata brinovo vejico in pribili križec iz leskovih vejic. Brinova vejica je bila obramba proti čarovnicam, križ pa proti nesreči. Napisali so gor "danes ne, je jutri še en dan". To naj bi odvrčalo nesrečo; ko nesreča pride, bi prebrala danes ne, jutri pridi in bi potem kar naprej hodila drugi dan. Za čarovnice so pa brinovo vejico pribili na vrata zato, ker naj bi bile zelo radovedne in so začele šteti, koliko iglic ima brinova vejica in tako je štela in se zmotila ter štela, dokler ni bilo jutro. Ker stara vera je pa bila, da ko zazvoni avemarijo zvečer,

je treba biti doma, ker ponoči zli duhovi norijo in tudi čarovnice okoli hodijo, ko pa sveto jutro zazvoni, mora pa tudi čarovnica iti hitro domov, ker podnevi ne sme okoli hoditi, ker jo zvon svetega jutra "obzgoni". Ko se to zgodi, ne more iti nikamor, zato je morala iti prej domov, tega se je morala paziti.

Kar se tiče čaranja, vem tudi za dogodek, ko je nevesti na poročno noč mama od moža, se pravi tašča, rekla, da ni potrebno v spalnici nič luči prižigati. Pa se je to nevesti zdelo čudno (verjetno je bila takrat še svečava). Potem sta pa le prižgala luč in ko sta videla posteljo, je bilo na njej polno grilov in stenic. Nevesta je zakričala od groze in potem je prišla tašča in so rekli, da jih je kar tako "popanala, počarala" in pogrebla v smetišnico in na ogenj vrgla. In sedaj nevesta ni vedela, ali jih je prej začarala, da bi nevesto "obgrizli" in prestrašili, ali je potem čarala, ko jih je pospravila. Pa od lučk. Od lučk so pripovedovali, da so videli lučke, potem pa so kakšni rekli, da so čarovnice; na Vidovski planoti so rekli, da so vile letele po zraku. Eni so rekli, da so šli z leščarko (svetilko) iskati po Slivnici, ko se je nekdo izgubil, drugi so rekli, da Miklavž hodi doli. Vse to so bile razne interpretacije.

Velikokrat pa se je zgodilo (in se to še danes sliši), da če je šel moški od doma zjutraj na kakšen sejem in če je najprej žensko srečal, je šel kar domov in rekel: *"Prokleta cuprnica."* To je pomenilo, da ne bi imel sreče na sejmu.«

Ali je možno, da so bile lučke, ki so jih videli na Slivnici, lučke tistih, ki so Slivnico kosili?

»Ja, ampak tako je bilo. Tukaj je bil strah voda, drugje je bil strah gozd, ker so bile tudi zveri in potem so nekako otroke morali držati k hiši. Zvečer, če ni bil otrok doma za avemarijo, ni dobil za jesti, ker so drugi vse pojedli. Imeli pa so tudi mračnika, govorili so: *"Mračnik je bil tukaj, te bo mračnik vzel."* Pa povodnega moža. Tukaj je kar nekaj otrok utonilo in so jih potem s temi lučkami strašili, ja bodo coprnice prišle. Tako so jih varovali pred kakšnimi nesrečami in da bi bili bolj pridni, so jih malo strašili. Pa krvavo stegno je bilo čisto povsod. Nihče ga ni nikoli videl, samo vsi smo se ga bali.«

Potem bi rekli, da tu ni bilo čarovniških procesov, ampak so ljudje verjeli v čarovnice?

»Ne vemo. Če ni pozabljeno. Marko Pogačnik, kipar, se ukvarja z zdravljenjem zemlje. Bolj občutljivi ljudje se ukvarjajo s čutenjem in zgodovino pokrajine. Bolj občutljivi ljudje smo prepoznali, da bi lahko v Cerknici nad bazenom kurili čarovnice, da je bila v

Cerknici zažgana ena nevesta in da to Cerknico "doli tišči." V Cerknici je kar težko, nikoli se nič ne da narediti, tako lep kraj, pa je kar naprej nekaj med ljudmi. Tu smo zaznali prostor, kjer se je zatrlo žensko naravno intuicijo. Ženska kar nekako ve, kako se pozdravi, kako pozdravi otroka. Marko Pogačnik je prepoznal, da bi bil to tak kraj, da pa bi imeli dokument ali pa pričanje od ljudi, ga pa nimamo.

Tudi v karnevalu je še vedno čarovnica in tudi ta mlada je taka, grozna. Še vedno ženska ne more biti lepa in spoštovana.

V zgodovinskih knjigah sem brala, da so ljudje zaslužili, predvsem moški. Več kot jih je našel, čarovnic, več je zaslužil. Se pravi je bilo to v njegovem interesu, to je bil posel. Ali je danes enakovredno biti uspešna ženska in uspešen moški. Meni se zdi, da še vedno velikokrat pade krivda na žensko, npr. če se kakšen zakon razdre. Še se sliši "*cuprnca, prokletat cuprnca*".«

Ali poznate še kakšno obrambo, ki so jo ljudje uporabljali proti čarovnicam?

»To me je naučila ena gospa iz Cerknice, da predno se začneš o coprnica pogovarjati moraš reči: "*Kaj je danes, danes je torek pa ti nič ne morejo*", to je obrambi stavek. Spomnim se tudi, da so rekli, da če so se v gozdu izgubili in niso znali domov, so rekli, da jih "*cuprnica mejša*", pa so "*reklc*" okoli obrnili in so našli domov. To so počeli še ljudje, s katerimi sem se pogovarjala. Škratje pa so radi skrivali orodja. Potem pa so še druge prikazni, ki niso bile čarovnice.

Ljudje v času brez elektrike so poslušali ogenj, kaj govori, ker je bila taka tišina. V gozdu se namreč ni kričalo, se je bilo tiho, če bi kdo kaj rekel. Slišali so, kako duše prosijo za mašo. So pa tudi "*lumparije zganjali*", se je šel nekdo našemit pa je drugega strašil, da je čarovnica.«

Ali so ljudje, s katerimi ste se pogovarjali o čarovnicah, verjeli, da je bilo to res?

»Kakor da so to pravljice, pa kaj to pogrevajo, saj to ne more biti res. Na ta način. Recimo Petračeva, oba z Blok, oba pokojna, ljudska pevca. Ona se je primožila iz Kota pri Ribnici na Bloke in njena prababica je bila zadnja sežgana. Nje se je držalo, da je čarovnica. Recimo je šla po vasi, pa so kar metlo vrgli. Ker vržena metla oziroma okoli obrnjena metla je bila znak, da si se zaščitil pred čarovnico. To je bila težka situacija. Ni bilo sočutja ali usmiljenja, ampak samo očitek "*lej jo*".«

Ali ste kdaj slišali, da so žabe pobijali, ker so verjeli, da se čarovnica lahko preobrazi v žabo?

»Ne. Je bila pa ena pravljica aktualna, bezgovo rebro. Ta bi bila tudi super za vašo predstavitev, ker je za vsako predstavitev fajn imeti pravljico. Čarovnice so se dobivale ponoči in enega fanta so hecali, da je njegova punca čarovnica. *“Pa ni, pa je, pa ni, pa pojdi tja in tja pa boš videl, ker se tam zbirajo.”* Pa je šel in je splezal na bezeg in so se res ponoči po polnoči dobile tam čarovnice in je bila med njimi. Vse čarovnice so se čisto transformirale, tudi telo je razpadlo in potem so frčale po zraku in on si je rekel, da jo bo najbolje ugnal, če vzame eno rebro. Tako je njeno rebro vzel, se skril in ko so prišle nazaj in se je hotela sestaviti, ni imela enega rebra, pa so ji ga naredile iz bezga. Drugi dan jo je ogovoril: *“Kaj je bezgovo rebro?”* Naprej pa ne bom povedala, jo morate same poiskati.

Zelo značilno za te kraje je, da je ogromno volčje češnje. Volčja češnja je strupena, v ne prevelikih odmerkih pa halucinogena. Baje so si čarovnice delale tak napitek in če so ga ravno prav popile so v fantaziji letele in ne zares. To naj bi bil tudi znak, da je tu bilo čarovništvo.«

Zakaj so pa za Slivnico verjeli, da so se tukaj čarovnice zbirale?

»Ena izmed zgodb, kako je nastalo Cerknško jezero, pravi, da so prej na Slivnici živele vile, bele žene. Na Slivnici je bil studenec, kamor ni nihče smel iti, saj če si videl belo ženo, si se vanjo na smrt zaljubil. So pa vile hodile pomagat doli ljudem. Takrat ni bilo jezera. Hodile so pomagat plet, žet, prišle so tudi v vas, ko se je rodil otrok in so prišle povedat srečo, zdravje pa smrt. Bile so rojenice - sojenice. Če si želel dobro otroku, so botram spekle pogačo za boljšo srečo otroku. In enkrat se je enemu kmetu rodila sveta punčka in vile so bile presrečne. *“Kakšna deklica se je rodila!”* In ko so šle nazaj na Slivnico, so kruh, pogačo nesle s seboj in celo pot so prepevale: *“O srečni ljudje, o srečna vasica. Nocoj se rodila vam je svetnica.”* Pa jih je slišal hudič, ki je čepel pred Javornikom in je tako zacepetal, da se je vse streslo. Si je rekel, da jo bo spravil s poti, ker kaj bo pa potem on imel za delati, če bo preveč dobrega na svetu. Ampak ljudje so prepoznali svetlobo v tej punčki in so jo varovali, saj kamor je prišla, je prišla tudi svetloba z njo, sreča. Ljudje so ozdraveli, ubogi so si opomogli. Ko je bila stara devet let, jih je pa hudič *“s šnopcem našuntal”*. Imeli so eno veselico v vasi in jih je napil in so pobili punčko. In takrat se je zemlja stresla, odprle so se luknje in voda je zalila vas in pa celo polje. Zaradi tega naj bi vile odšle s Slivnice in so prišle čarovnice, ker so se ljudje tako pregrešili proti svetosti te punčke.

Zanimivo bi bilo razmisliti, na kaj nas te pravljice in zgodbe opozarjajo. Če bi gledali na Slivnico tako, da so tam živele bele žene, ki so pomagale in prepevale ljudem, bi zagotovo sedaj drugače na Slivnico gledali kot pa vsa ta coprnija. Vile so pomagale ljudem, pele so jim *“sejte bob, sejte bob”*. Če pa mi čarovnice obujamo, samo tlačimo sebe in ta spomin na dobro, na povezanost z naravo. Mogoče se boste ve zamislile in naredile en obrat. Kako želite, da bi vas obravnavali, ko si boste v življenju želele ustvariti svojo srečo?»

Ste že slišali, da rečejo, da na Slivnici vreme kuhajo?

»Ja, ali pa če tri ženske skupaj stojijo, rečejo: *“Kaj bo dež.”* Ali pa pride moški, pa se reče: *“No, daj no, bomo vsaj ljudje.”* Ali pa: *“Kaj kuhaš, kaj kuhaš.”*«

Ali ste kdaj slišali, da bi izobešali kamen z luknjo?

»Ja, to pa ja, v Reziji naj bi to prinašalo srečo. Tudi jaz imam na svojem vodnjaku kamen z luknjo.»

Kaj pa risanje na vrata ali v dimnike, da bi odganjali čarovnice?

»Pentagram recimo je bil za na zibelko. Na naši zibelki je na eni strani angelček, na drugi strani pa pentagram. To je proti mori, *“truta mora”* se reče.»

Ljoba Jenče vpraša nas: »Kaj pa danes ve naredite za srečo?«

»Trikrat potrkamo na les, prašički za srečo, ista oblačila, verižice, tisto s kukavico in denarjem.»

Ljoba: »Ko sem začela zbirati pripovedi ljudi, sem prvič vstopila v ta podeželski svet. Tu, ko ljudje pridejo v štal, rečejo *“buh daj srečo”* ali pa *“buh dej dober dan”*. Vedno je bilo spoštovanje in zavedanje, da je višja sila, saj ni človek ustvaril sveta. Ti zaorješ njivo, posadiš krompir, ampak tri četrt je pa odvisno od druge sile, od narave, ali pa od božje si ali pa kakor želiš. Nekoč so ljudje, ko so zasejali prvo brazdo rekli *“buh te vzemi v oblasti pa hitro gor zrasti”*. Ali pa ko so dali kruh v peč, so rekli: *“No, lepu se speci v božjem imenu.”* Najvišja sila je bila skozi prisotna v vsakdanjem govoru. Ali pa recimo pri moji stari mami, ko so šli od doma, so na tla naredili križ z nogo in rekli *“buh pred mano, buh za mano.”*«

4.8 Odgovori na raziskovalna vprašanja

Ali so ljudje resnično verjeli, da so na Slivnici živele čarovnice?

Iz intervjujev lahko izvemo, da so ljudje verjeli v čarovnice ali pa so v njih verjeli njihovi predniki, otroke so strašili z raznimi pravljicami ali zgodbami, ki vključujejo tudi čarovnice, da bi jih zadržali po temi doma, da se jim ne bi kaj zgodilo. Verjeli so, da če bodo na vrata obesili brinovo vejico, se bodo obranili prihoda čarovnice, saj naj bi bile čarovnice radovedne in bi hotele prešteti, točno koliko iglic ima vejica, nato bi se večkrat zmotile, dokler ne bi prišlo do sončnega vzhoda. Mnogi, ki so se izgubili v gozdu, so verjeli, da jih "meša" čarovnica. Nekateri so se celo odpravili do čarovnice (ali ženske, ki naj bi bila znana po svojem nenavadnem znanju) zaradi slabih let v hlevu, nato jim je priporočila, da naj zakopljejo ožgano kost. Iz enega intervjuja lahko izvemo zgodbo o novoporočencih, ki najdeta žuželke v svoji postelji – pričarala naj bi jih tašča.

Zakaj so ljudje verjeli, da je Slivnica zbirno mesto čarovnic?

V skoraj vseh intervjujih ljudje opisujejo in povezujejo čarovnice s Slivnico. Izvemo o legendi o nastanku jezera, ki govori o vilah, belih ženah, ki naj bi blagoslovile sveto punčko, ki se je rodila v vasi. Ko jih je slišal hudič, je želel uničiti svetnico, kar mu tudi uspe. Nato naj bi vile, bele žene, s Slivnice odšle in zamenjale naj bi jih čarovnice. V dveh intervjujih pa izvemo za čarovniško jamo na Slivnici, kjer naj bi se zbirale cerkniške čarovnice in čarovnice s Kleka. Nato pa naj bi kuhale slabo vreme in točo. Tudi Valvasor je to zapisal v knjigi Slava vojvodine Kranjske, ki je bila podlaga mnogim zgodovinarjem za raziskovanje tedanjega življenja.

Ali so ljudje verjeli, da je na Slivnici živela čarovnica Uršula?

Iz intervjujev ni razvidno, da bi ljudje verjeli v Uršulo. Nekateri jo samo povezujejo s cerkniškim pustnim karnevalom.

Ali ima vzpetina Solzen res ime po solzah čarovnic, ki so bile tam sežgane?

Vzpetina Solzen v okolici vasi Grahovo ima nenavadno ime, ki ga nekateri domačini povezujejo s čarovništvom. Iz pripovedovanja lahko izvemo, da naj bi vzpetina dobila ime po tem, ko so na njem sežigali čarovnice, zaradi tega so ljudje tam jokali in točili solze. Iz drugega pripovedovanja pa izvemo, da naj bi dobila ime po tem, ker so tam

točile solze sežgane čarovnice. Izvemo tudi, da naj bi tu sežgali zadnjo čarovnico, ampak tega ne moremo potrditi, zaradi pomanjkanja dokazov.

Kako danes izgleda vzpetina Solzen?

Po besedah domačina Jožeta Šege (letnica rojstva 1975, intervju opravljen 1. 4. 2024, vzpetina Solzen) naj bi čarovnice sežigali na velikem ravnem kamnu na vzpetini Solzen, ki ga lahko vidimo z gozdne ceste, ki povezuje vas Grahovo in Martinjak. Ta kamen smo si šle tudi ogledat. Danes je tam pašnik, kljub temu pa ga lahko še vedno dobro vidimo s ceste. Na kamnu so tudi vidni ostanki saj, kar pomeni, da se je tukaj kurilo, vendar je to lahko bilo v bližnji preteklosti.

Slika 6: Vzpetina Solzen (Vir: lasten)

Slika 7: Kamen na vzpetini Solzen (Vir: lasten)

Katere legende so nastale v zvezi s čarovnicami v okolici Cerknice?

Več legend in zgodb je nastalo o čarovnicah, med njimi je seveda legenda o vilah, belih ženah, ki naj bi blagoslovile sveto punčko, ki naj bi jo nato hudič uničil. Bele žene so se odločile oditi in zamenjale so jih čarovnice. Izvemo tudi o čarovniški jami na Slivnici, v kateri naj bi se tukajšnje čarovnice zbirale skupaj s čarovnicami s Kleka in nato kuhale slabo vreme ter točo. Precej zanimiva je legenda o hribu Solzen, saj naj bi dobil ime po joku čarovnic, ki naj bi jih tam sežgali. Po pripovedkah naj bi bila tam sežgana zadnja čarovnica, ampak, za to razen ustnih izročil ni ohranjenih dokazov. Do zdaj še neomenjena legenda pa govori o vasi Bočkovo, ki naj bi se nahajala nad vasjo Lipsenj v bližini vasi Goričice. V njej naj bi bili sežgani vsi prebivalci skupaj z vsemi stavbami, saj naj bi bili vsi obtoženi čarovništva, kar je bil takrat največji greh. Od vasi naj bi ostali samo še ostanki zgradb.

Ali je v okolici Cerknice prišlo do čarovniških procesov?

V okolici Cerknice je prišlo do čarovniških procesov. To smo razbrale iz ohranjenih zapisov iz knjige Predstave, procesi, pregoni v evropskih in slovenskih deželah, ki nam opisujejo dogajanje sodnih procesov na območju Snežnika in Loža. V njej je omenjeno sojenje ter tudi usmrnitev na tem območju. Podobno tudi Valvasor zapiše v Slavo vojvodine Kranjske v poglavje Pravi ustroj Cerkniškega jezera: *“Zato jim tam često precej zakurijo in jih mnogo sežgo, tako da pride včasih tod na grmado v enem letu več coprnice, kakor jih je v vsej deželi od pamtiveka sedlo na skladovnico in bilo upepeljenih.”* (Valvasor 1994, str. 99) Iz tega sklepamo, da so na območju Cerknice in Slivnice sežgali mnogo čarovnic ter jim najverjetneje nekje v bližini tudi sodili.

Kdaj so v okolici Cerknice potekali čarovniški procesi?

Potekali so v obdobju 17. stoletja, takrat kot drugje po Sloveniji. Znale so nam letnice iz knjige Predstave, procesi, pregoni v evropskih in slovenskih deželah, v kateri so navedene letnice zapisov, povezanih s čarovniškimi procesi na območju Snežnika in Loža, v obdobju od leta 1688 do 1691. O tem nam priča tudi knjiga Zadnja na grmadi, v kateri je zapisano, da so na istem območju potekali procesi v osemdesetih letih 17. stoletja in da naj bi zaradi čarovništva sredi sedemdesetih let sežgali celotno vas Bočkovo na Notranjskem, kar nam spet pove, da so se najverjetneje takrat dogajali tudi procesi.

Ali so zabeleženi?

Edini podatek o zabeleženih procesih v cerkniški okolici smo našle v knjigi Predstave, procesi, pregoni v evropskih in slovenskih deželah, kjer so v zapisih delno zabeleženi procesi nekaterih ujetnic v gospostvih Snežnik in Lož. Iz njih izvemo le nekatera imena žrtev, letnice dogajanja ter na splošno le kratke in naključne podatke o posameznih procesih. Na preostale morebitne zabeležene procese za to območje nismo naleteli, zato je težko reči, ali so bili sploh zabeleženi ali morda le izgubljeni, uničeni ali še vedno neodkriti.

Koliko čarovnic naj bi bilo obtoženih?

Število obtoženih nam ni znano, vendar pa lahko iz virov razberemo, da je bilo na tem območju kar nekaj žrtev čarovniških procesov. Iz zemljevida, priloženega v knjigi Zadnja na Grmadi, je vidno, da je tako na Snežniku kot v Ložu umrlo nekaj oseb zaradi

posledic procesov, torej je bilo obtoženih verjetno vsaj toliko oseb, kolikor jih je prikazanih na zemljevidu. Dodati pa jim moramo še vse tiste, katerih obtožba se ni končala s smrtjo, kot so na primer tudi primeri obtožb v knjigi Predstave, procesi, pregoni v evropskih in slovenskih deželah, kjer so bili osumljenci izpuščeni, ali pa so pobegnili iz zapora.

Kakšne kazni so prejele čarovnice v okolici Cerknice?

Edina opisana kazen, najdena iz virov, je bila sežig na grmadi, o kateri je napisal Valvasor v poglavju Pravi ustroj Cerkniškega jezera. Prebrale smo tudi, kako so se v gospostvih, kot so Lož in Snežnik, dogajale premile kazni in še posebej premilo sojenje v očeh takratnega vicedoma.

Kje so sodili čarovnicam v okolici Cerknice?

Sodili so na gospostvih Snežnik, v Ložu ter Planini. Snežnik in Lož sta zapisana kot območji izvajanja procesov v več virih (Zadnja na Grmadi, Čarovnice, čarovniški procesi na Slovenskem), medtem ko je gospostvo v Planini omenjeno le kot morebiten kraj dogajanj procesov (Čarovnice, čarovniški procesi na Slovenskem). Iz intervjuja z Ljubo Jenče smo izvedle, da je bil potencialen kraj sežiganja tudi v Cerknici nad bazenom, vendar dokazi za to ne obstajajo. Drugih območij med raziskovanjem nismo zaznale.

4.9 Sklep

Hipotezo, da so ljudje v okolici Cerknice verjeli v čarovnice, lahko potrdimo.

Iz odgovorov na raziskovalna vprašanja je razvidno, da smo tako iz ustnih kot iz pisnih virov izvedele, da so ljudje verjeli v nadnaravne moči čarovnic ter si o čarovnicah in njihovih posebnih močeh pripovedovali zgodbe. Dlje kot greš v preteklost, bolj je bilo verovanje močno. Iz intervjujev izvemo, da se še danes živeči ljudje spominjajo oseb, ki so se v nedavni zgodovini bali čarovnic ali pa se zatekali k njim po pomoč.

Hipotezo, da je vzpetina Solzen dobila ime po solzah čarovnic, ne moremo ne potrditi ne ovreči.

Iz intervjujev izvemo, da je ali dobila ime po solzah sežganih čarovnic ali pa po solzah ljudi, ki so tam jokali zaradi sežganih čarovnic. Hkrati pa o Solznem nismo našle ničesar v pregledani literaturi. Ugotovile smo, da danes lahko še vedno vidimo kamen, na katerem naj bi sežigali čarovnice.

Hipotezo, da so v okolici Cerknice potekali čarovniški procesi, lahko potrdimo.

Iz odgovorov na raziskovalna vprašanja je razvidno, da obstajajo pisma, ki jih je kranjski vicedom poslal notranjeavstrijski vladi. V njih se je pritoževal nad delom krvnega sodnika na snežniškem in loškem posestvu, to sta dva Cerknici še danes bližnja gradova.

5. ZAKLJUČEK

V raziskovalni nalogi odgovorimo pritrdilno na dve hipotezi, in sicer ljudje v okolici Cerknice so verjeli v čarovnice ter v okolici Cerknice so potekali čarovniški procesi. Hipoteze, da je vzpetina Solzen dobila ime po solzah čarovnic, ne moremo ne potrditi ne ovreči. Ljudje v Grahovem pa so verjeli, da so tam sežigali čarovnice.

V času obdobja preganjanja čarovnic so bili ljudje na sodnih procesih obdolženi za dejanja, ki jih niso mogli storiti. Jaklič (2005) pove, da nam *»procesi ne govorijo le o krutosti takratnega sodstva, govorijo nam o pojavu, ki ni enkratna zgodovinska zbloda, ampak pojav, ki je v različnih oblikah prisoten še danes. Grmade so zamenjala taborišča, čarovnice in krivoverce pa pisana množica žrtev vse od Židov do razrednih sovražnikov. Imena so druga, bistvo je ostalo enako.«*

Tudi me menimo, da v nekaterih primerih lahko še danes govorimo o lovu na čarovnice, torej o preganjanju nekoga ali nekaj brez utemeljenih razlogov.

Tako kot so čarovništva večkrat obtožili ženske, zaznavamo še vedno prisotnost neenakosti med spoloma in tudi zaničevanje žensk. Še danes se sliši izrek »Zdaj smo vsaj ljudje,« ko pride moški v družbo žensk ali »Dež bo,« ko se pogovarja več žensk. Tudi raba besed čarovnica ali coprnica ima zaničevalen prizvok.

Iz intervjujev smo izvedele, da je čarovništvo danes še živo v vražah in zaklinjanjih. Ljudje obešajo brinovo vejico na vrata za zaščito svojega doma ali verjamejo, da če se izgubiš v gozdu, te "meša" čarovnica. Takrat moraš obrniti suknjič in našel boš pot nazaj. Še v preteklem stoletju so se ljudje posluževali ožgane kosti, da bi ugotovili, kdo jim želi slabo. Spoznale smo tudi rek za obrambo pred čarovnicami, in sicer: *"Kaj je danes, danes je torek pa ti nič ne morejo."*

Med delom raziskovalne naloge smo se naučile, da je bilo preganjanje čarovnic le gledališka predstava, dobro odigrana igra, da se »znebijo« tistega, kar jim ni všeč. Sprašujemo se, ali je danes kaj drugače?

VIRI IN LITERATURA

Čarovništvo na Slovenskem (2011–2023). Pravljice.org. Citirano: 27. 12. 2023.
Dostopno: <https://www.pravljice.org/pravljice/o-pravljicah/carovnistvo>.

Ćatović, A. (2018). *Marina, poslednja sežgana čarovnica*. Citirano: 9. 3. 2024.
Dostopno: <https://www.almiracatovic.com/carovnistvo>.

Fran, Slovarji Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU. Citirano: 27. 12. 2023. Dostopno: <https://fran.si/>.

Marolt, L. (2021). *Čarovništvo – ženska kot nosilka zla*. Diplomsko delo. Citirano: 9. 3. 2024. Dostopno: <https://repozitorij.uni-lj.si/Dokument.php?id=150626&lang=slv>.

Mazi, F. (2017). *1784 Slivnica – Kladivo čarovnic*. Citirano 27. 12. 2023. Dostopno: <https://stareslike.cerknica.org/2017/12/29/1784-slivnica-kladivo-carovnic/>.

Mencej, M. (2006). *Coprnice so me nosile*. Raziskava vaškega čarovništva v vzhodni Sloveniji na prelomu tisočletja. Zbirka Župančičeva knjižnica 18, Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, Ljubljana.

Mikuž, M. (2022). *So zaradi čarovnic požgali vas Bočkovo?* Citirano: 9. 3. 2024.
Dostopno: <https://www.radio94.si/so-zaradi-carovnic-pozgali-vas-bockovo/>.

Jaklič, F., Košir M. (2001). *Zadnja na grmadi*. Celje, Mohorjeva družba Celje.

Košir, M. (2018). *Kronika iz zgodovine Ribnice na Dolenjskem*. Ljubljana. Zveza zgodovinskih društev Slovenije.

Legenda o Veroniki Deseniški. Citirano: 9. 3. 2024. Dostopno: <https://www.veliki-tabor.hr/si/o-muzeju/pregled/legenda-o-veroniki-deseniski>.

Livić, O. (2014). *Satanove neveste*. Raziskovalna naloga. Citirano: 9. 3. 2024.

Dostopno: https://zpm-mb.si/wp-content/uploads/2016/01/O%C5%A0_Sociologija_Satanove_neveste.pdf.

Tiringer, K. (2010). *Motiv kazni v slovenski pripovedni prozi (s poudarkom na realizmu)*. Diplomsko delo. Citirano: 9. 3. 2024. Dostopno:

https://slov.si/dipl/tiringer_katja.pdf.

Tratnik Volasko, M. in Košir, M. (1995). *Čarovnice: predstave, procesi, pregoni v evropskih in slovenskih deželah*. Ljubljana, Znanstveno in publicistično središče, 1995.

Vizjak, I. (1977). Ko je vrag razlagal svet. *Dolenjski list*, 6. 10. 1977, str. 29. Citirano:

9. 3. 2024. Dostopno: https://dolenjskilist.svet24.si/media/arhiv-pdf/dl/1977/DL_1977_10_06_39_1470.pdf.

Podbevšek Bedrač, D. (2021). Na sprehod po gradu Negova in med zelišča. *Dnevnik*, 17. 9. 2021. Citirano: 9. 3. 2024. Dostopno: <https://www.dnevnik.si/1042973143>.

Valvasor, J. V. (1994). *Slava vojvodine Kranjske*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Wikipedia, (2023). *Krvno sodstvo*. Citirano: 23.1. 2023. Dostopno:

https://sl.wikipedia.org/wiki/Krvno_sodstvo.